

De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2021

Gerben Jukema¹, Pascal Ramaekers² en Petra Berkhout¹ (red.)

G.D. Jukema, P. Ramaekers en P. Berkhout (Red.), 2021. *De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2021*. Wageningen/Heerlen/Den Haag, Wageningen Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek, Rapport 2021-001. 126 blz.; 45 fig.; 38 tab.; 117 ref.

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Economic Research¹ en het Centraal Bureau voor de Statistiek² met subsidie van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, in het kader van het Beleidsondersteunend/ onderzoeksthema 'Grüne Woche' (BO-43-014.01-032).

Dit rapport beschrijft de ontwikkeling van de Nederlandse handel in landbouwproducten in 2020. Wageningen Economic Research en CBS maken in deze gezamenlijke uitgave de eerste ramingen van de landbouwhandelscijfers voor 2020 bekend en voorzien deze van duiding. Het gaat zowel om de landbouwgoederen als de landbouwgerelateerde goederen. Daarnaast gaat het rapport in op hoeveel Nederland verdient aan de landbouwhandel. Er zijn drie katernen die dieper ingaan op speciale onderwerpen. Voor deze editie zijn dat de gevolgen van Brexit voor de Nederlandse landbouwhandel, een analyse van de agrologistiek en de regionale functie van Nederland in de EU.

In this joint publication, Wageningen Economic Research and CBS present and explain the first estimates of agricultural trade figures for 2020. These concern both agricultural goods and agriculture-related goods. In addition, the report discusses how much the Netherlands earns from agricultural trade. Three topics are discussed in more detail. For this edition these are the consequences of Brexit for Dutch agricultural trade, an analysis of agricultural logistics and the regional function of the Netherlands in the EU.

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/538688> of op www.wur.nl/economic-research (onder Wageningen Economic Research publicaties).

© 2021 Wageningen Economic Research

Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E communications.ssg@wur.nl, www.wur.nl/economic-research. Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel 4.0 Internationaal-licentie.

© Wageningen Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2021

De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Economic Research is ISO 9001:2015 gecertificeerd.

Wageningen Economic Research Rapport 2021-001 | Projectcode 2282500352

Foto's: Shutterstock

De rol van Nederland in de EU-intrahandel

Dit hoofdstuk gaat in op het belang van de Europese Unie (EU)¹ voor de handel in goederen voor Nederland. Allereerst komt kort de ontstaansgeschiedenis van de EU aan bod. Vervolgens worden enkele kenmerken van diverse landen in de EU gegeven om de economische grootte en afzetmarkt te duiden. Daarna komt de handel van Nederland met de buurlanden aan de orde, ook in vergelijking met andere landen in de EU, en het belang van de EU voor Nederland. Ten slotte gaat dit hoofdstuk in op enkele redenen die verklaren waarom landen onderling met elkaar handel drijven. Ter illustratie zijn vier specifieke producten beschreven waarvoor Nederland een rol van betekenis speelt in de internationale, maar vooral ook regionale handel. Deze producten zijn varkensvlees (paragraaf 9.4), vis (paragraaf 9.5), groente en fruit (paragraaf 9.6) en granen (paragraaf 9.7).

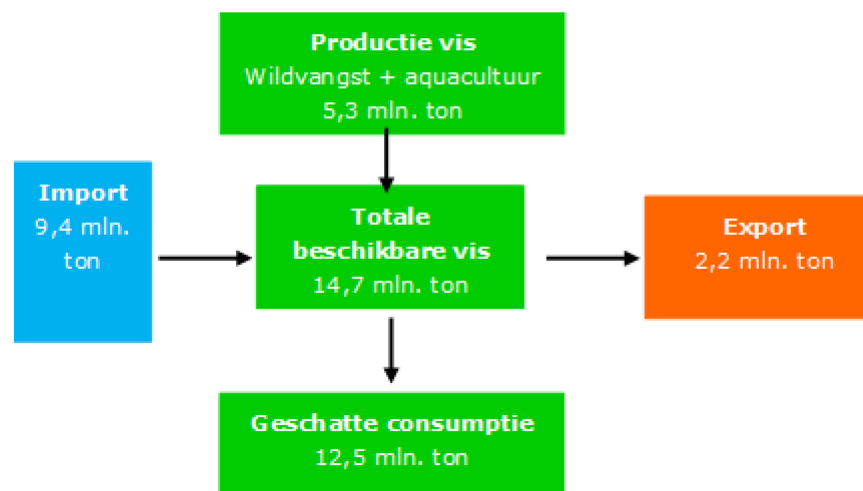
9.5 Vis: consumptievoorkeuren, verwerkingscapaciteiten en vangsten van invloed op handel

Vis is één van de internationaal meest verhandelde voedselproducten. Onder vis worden ook schaal- en schelpdieren verstaan. In 2018 werd volgens de Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) ongeveer 67 miljard kilo aan vis- en visproducten, met een waarde van 143 miljard euro, verhandeld. Dat is 38% van alle in dat jaar gevangen of gekweekte vis (in volume), en 11% van de wereldwijde exportwaarde van alle landbouwproducten.

EU en Nederland zijn niet zelfvoorzienend in vis

Door de Europese Unie wordt meer vis geïmporteerd dan geëxporteerd. De eigen productie (wild vangst en aquacultuur) is 36% op het totale beschikbare gewichtsvolume aan vis in de EU (hier inclusief het VK). Het grootste deel

(64%) is dus import. Uit figuur 9.4 blijkt dat de EU netto-importeur van vis en aquacultuurproducten is. De visconsumptie binnen de EU bedraagt naar schatting 12,5 miljoen ton. Oftewel, 85% van de beschikbare vis in de EU (in gewicht) is bestemd voor eigen consumptie.

Figuur 9.4 Im- en export van vis- en aquacultuurproducten in de EU, 2018
Bron: EUMOFA.

Voor Nederland geldt hetzelfde als voor Europa: de binnenlandse productie kan slechts ten dele voldoen aan de totale vraag van de ketenpartijen. Een derde van de totale exportwaarde aan visproducten - in 2018 4,7 mld. euro, in 2019

¹ Met EU wordt hier EU-28 bedoeld tenzij anders vermeld.

5,0 mld. euro (Eurostat/COMEXT)² - werd gegenereerd door de eigen primaire sector, de overige twee derde door geïmporteerde producten. De Nederlandse visserij is evenals in de overige EU-landen sterk gereguleerd, onder andere om overbevissing te voorkomen. Voor veel soorten gelden vangstquota, die niet overschreden mogen worden. Op de site Vistikhetmaar.nl is veel informatie over de wet- en regelgeving te vinden.³

Nederland is de vis-draaischijf voor Europa

Nederland bevindt zich in de wereldtop-10 van visexporterende landen (FAO, 2020). Binnen de EU zijn voor Nederland met name Duitsland, België, Frankrijk, Spanje en Italië belangrijke exportlanden. Vooral in de zuid-Europese landen wordt de platvis (zoals schol en tong) sterk gewaardeerd door lokale consumenten. Ook naar niet Noordzeevissoorten zoals zalm, tropische garnalen en inktvis is steeds meer vraag in deze landen. Vergeleken met Nederlandse huishoudens wordt in deze zuidelijke lidstaten veel meer vis gegeten.

Buiten de EU zijn grote exportmarkten bijvoorbeeld Nigeria en Egypte, waar veel bevroren pelagische vis (haring, makreel, blauw wijting etcetera) verkocht wordt die door de grotere diepvriestrawlers gevangen is. De Nederlandse visserijbedrijven zijn daarmee van groot belang voor veel Afrikaanse landen die zelf niet in hun eiwitbehoefte kunnen voorzien. Deze vis is voor miljoenen bewoners een betaalbaar, erg eiwitrijk voedsel dat ze dagelijks op plaatselijke markten kopen.

Nederland is de vis-draaischijf voor Europa: zowel de door de eigen vloot gevangen en de door kwekers geproduceerde producten (met name mosselen, oesters en paling), als ook de eerder geïmporteerde producten worden vanuit Nederland naar heel Europa en ook landen daarbuiten geëxporteerd. Eén verklaring voor het draaischijf-fenomeen is de ligging van Nederland aan de visrijke Noordzee, met de eigen visserijhavens en wereldhaven Rotterdam en de goede verbindingen naar het achterland van Europa. Die verbindingen worden gevormd door de aanwezigheid van goede luchthavens, een goed

wegennet en goede treinverbindingen naar de rest van Europa en verder, de wereld in. Bij een snel bederfelijk product zoals verse vis of levende mosselen is snelheid van transport cruciaal.

Een tweede verklaring voor de draaischijffunctie, die deels volgt uit de eerste, is dat het Nederlandse viscluster groot en goed geoutilleerd is: in plaatsen als Urk, IJmuiden en Katwijk werken duizenden mensen 'in de vis'.⁴

De bewerking kan variëren van eenvoudigweg verpakken of her-verpakken tot het panklaar aanleveren van complete verse- of diepvriesmaaltijden. De genoemde plaatsen beschikken ook over grote vrieshuizen, waar enorme voorraden vis en visproducten aangehouden kunnen worden. Nadat de verse haringvisserij verdween onder de Nederlandse vloot, bleven bedrijven uit Katwijk en elders het centrum voor de verkoop en handel in Hollandse Nieuwe. Deze verse en gekaakte vette haring wordt tegenwoordig vooral gevangen door Deense en Noorse vissers. Een vergelijkbaar voorbeeld is schelpdieren. Het Zeeuwse Yerseke importeert steeds meer mosselen uit Ierland en Duitsland, maar blijft de 'hub' van Europa voor deze levende schelpdierproducten. Wederom vanwege de kennis, verwerkingscapaciteit en uitstekende logistiek. Evenzo hebben grote zalmkwekerijen uit Noorwegen om dezelfde redenen de samenwerking gezocht en belangen genomen in visverwerkende bedrijven op Urk, om zodoende daar hun product te verwerken en van daaruit verder te distribueren.

² Eurostat/COMEXT De exportwaarde ligt normaliter hoger dan de CBS exportwaarde van visproducten doordat de quasi-doorvoer is meegerekend. Quasi-doorvoer betreft invoer van goederen van buitenlandse makelij die na aankomst in Nederland niet of nauwelijks een bewerking ondergaan en daarna weer worden doorgevoerd naar het buitenland. De goederen

zijn tijdens het gehele verblijf in Nederland eigendom van een buitenlands bedrijf (in tegenstelling tot bij wederuitvoer).

³ <https://vistikhetmaar.nl/lesprogramma/n-v-t/les/regels-op-zee/>

⁴ <https://agrimatie.nl/ThemaResultaat.aspx?subpubID=2232&themaID=2280&indicatorID=2919§orID=2860>

Nederland is de spreekwoordelijke draaischijf voor heel véél visproducten:

- Nederland kent nu nog drie trawlerrederijen die, samen met hun ondernemingen in het buitenland, veel grote diepvriestrawlers in het bezit hebben. Deze trawlers vissen wereldwijd, en die uit de wereldwijde zeeën en oceanen gevangen vis wordt via Nederland over heel de wereld verscheept. Het gaat dan om vissoorten als haring, makreel, blauwe wijting, sardien etc. Deze drie grote rederijen hebben overigens bedrijven door heel de keten heen en bieden werk aan tienduizenden werknemers, binnen en buiten Europa.
- De door de kottervloot (300 schepen) aangevoerde vissoorten zoals tong, schol, mul en inktvis zijn slechts voor ongeveer een kwart bedoeld voor binnenlandse consumptie: ongeveer driekwart vindt zijn weg naar Duitsland en Italië (bijvoorbeeld schol en tong) of de zuidelijke landen zoals Frankrijk en Spanje (bijvoorbeeld mul en inktvis). Tong en schol komen in de Middellandse Zee niet voor, terwijl Nederland in de EU over de grootste tong- en schol vangstquota beschikt. Schol is bijvoorbeeld in Italië een gewilde delicatessen, in de volksmond bekend als 'filetti di platessa'.
- De Noordzeegarnalen worden hoofdzakelijk gevangen door Nederlandse, Duitse en Deense garnalenvissers. Het overgrote deel daarvan, ook het Duitse, wordt door Nederlandse bedrijven verwerkt en verhandeld. Deze Nederlandse garnalensector levert niet alleen Nederlandse banen op: haast alle Nederlandse garnalen worden naar Marokko vervoerd om daar door duizenden werknemers gepeld te worden. De garnalen worden daarna gekoeld weer terug naar Nederland vervoerd om vervolgens hun weg binnen Europa te vinden. Sinds enige tijd wordt een klein gedeelte van de Noordzeegarnalen ook machinaal in Nederland gepeld. De door-ontwikkeling van deze innovatieve machines is gaande, de pelcapaciteit van de machines en kostefficiëntie neemt daardoor steeds verder toe. Op dit moment wordt het handmatig pellen van de Noordzeegarnalen vaak nog verkozen boven machinaal pellen in Nederland om meerdere redenen: kwaliteit en textuur (pelmachines kunnen Noordzeegarnaal beschadigen), sociale afwegingen vanuit werkgelegenheid (duizenden banen met name voor vrouwelijke pellers in landen), lagere kostprijs dan kapitaalintensieve machines. Nadelen van handmatig pellen in buitenland staan daartegenover: veel transport, gevoelig voor beperkingen in deze lange keten zoals ten tijde van coronalockdowns of politieke kwesties in het land, het product is niet langer vers door de af te leggen afstand en benodigde langere houdbaarheid.

Doordat de Noordzeegarnalen in miljoenen kilo's vervoerd en gepeld worden in Marokko hoeft dit niet per se meer CO₂-footprint te geven dan kleinschalige machinaal verwerkte garnalen in Nederland. Meer duurzaamheidsmetingen en -onderzoek zijn hiervoor nodig om hierover op feiten gebaseerd te kunnen oordelen. De Belgische consumenten zijn de belangrijkste doelgroep voor de Noordzeegarnalen. De 'garnalenkroketjes' en 'tomates crevettes' zijn hier lokale

specialiteiten. Ook veel Duitsers en Nederlanders kunnen de Noordzeegarnalen waarderen.

- De bodemmosselcultuur, waarbij mosselen op de bodem gekweekt worden, is de grootste van Europa. Nederlandse bedrijven, die op de Oosterschelde en in de Waddenzee actief zijn, hebben daarnaast ook kweeklocaties in Duitsland en Ierland. Deze mosselen worden via mosselhoofdstad Yerseke verder verhandeld. De Nederlandse mosselen vinden gretig aftrek bij de Belgische consument. Omdat de mosselkweek in de voor de natuur waardevolle Oosterschelde en Waddenzee plaatsvindt, is de kweek aan strenge regels onderworpen. De mosselkweek is een natuurlijk proces, en daarmee vrij van bestrijdingsmiddelen en antibiotica.
- Nederlandse bedrijven verhandelen niet alleen de aanvoer van de Nederlandse visserij- en kweekbedrijven, maar er worden ook veel (andere) soorten van over heel de wereld geïmporteerd en verwerkt. Soorten zoals zalm en kabeljauw hebben daarmee het exportvolume overtroffen van schol, de belangrijkste vis (in aanvoervolume) voor de Nederlandse kotters. Doordat de Nederlandse bedrijven niet alleen de Noordzeevis verwerken verkopen, maar daarnaast ook alle andere soorten, kunnen zij een compleet palet aanbieden en hebben daarmee een sterke positie op de wereldmarkt. Nederlandse bedrijven zijn steeds meer een warenhuis (one-stop-shop) geworden in de wereldmarkt van vis.

Gevolgen corona op de handel

De export van het Nederlandse visserijcluster groeide tussen 2009 tot en met 2019, vooral dankzij prijsstijgingen en exclusievere vissoorten. De exportwaarde in euro (+85%) groeide harder dan de volumes in kilo's (+56%) in deze tien jaar. Door de coronamaatregelen in diverse landen daalde de export van verse producten in 2020; ook is er een sterke prijsdaling van de duurdere vissoorten die vaak in restaurants gegeten worden. Met name bedrijven leverend aan de foodservice zagen vraagtuitval van klanten, versterkt door gesloten horeca in Europa en het wegblijven van toeristen. Deze bedrijven moesten noodgedwongen visproducten in hun diepvrieshuizen opslaan met het risico op waardevermindering, bederf en hogere voorraadkosten. Ook is een betalingstermijn van 90-120 dagen en het voorfinancieren van de visproducten niet ongevoelbaar in de vishandel.

Bedrijven die de supermarkten beleveren daarentegen zagen een groeiende vraag naar visproducten, vooral lang houdbare producten zoals in blik of bevroren, door hamstergedrag van consumenten in lockdowns. De verwachting

is dat het effect van de coronapandemie nog een tijd merkbaar zal zijn: ook wanneer de situatie aan de afnemerszijde zich herstelt, zal er door nu aanwezige grote voorraden in de vrieshuizen bij diverse vissoorten nog niet onmiddellijk een terugkeer naar de oude hoeveelheden en prijzen te verwachten zijn.

Voortdurende innovatie blijft nodig

De Nederlandse visserijvloot wordt geconfronteerd met ingrijpende veranderingen: de uitrol van grote windparken op de Noordzee, de gevolgen van de Brexit-deal, de sluiting van een groot areaal aan visgronden in verband met de ontwikkeling van gesloten natuurgebieden op zee enzovoort. Politiek ingegeven handelsbelemmeringen zoals Brexit kunnen zowel de aanvoermogelijkheden als de visexport en -import beperken. Een no-Brexit deal werd afgewend, waardoor Nederlandse en Engelse vissers in elkaars wateren mogen blijven vissen de komende 5,5 jaar. Daarna zal er heronderhandeld moeten worden. Tot die tijd zullen Europese vissers al wel vangstquota moeten overdragen aan de Britten. Er zal daardoor minder vis door Nederlandse bedrijven gevangen kunnen worden. Ook in- en uitvoertarieven en douaneformaliteiten kunnen handel ontmoedigen vanuit het Europese vasteland.

Al deze ontwikkelingen zullen hun invloed hebben op de aanvoer van Noordzeevis. Daar waar de primaire sector hier op in zal spelen door nieuwe, innovatieve visserijmethoden te ontwikkelen, op wellicht nieuwe visgronden, zullen de handels- en verwerkingsbedrijven het alternatief vinden in het vergroten van de import. De handels- en verwerkingsbedrijven hebben in perioden van dalende quota en daarmee dalende aanvoeren van Nederlandse Noordzeevis al eerder die stap moeten maken. Een treffend voorbeeld is de transitie van traditioneel platvisverwerkende bedrijven naar gespecialiseerde zalmverwerkers. De keten is daardoor al lang niet meer afhankelijk van alleen Nederlandse aanvoer en lijkt robuust genoeg om de voor de Nederlandse Noordzeevis negatieve ontwikkelingen het hoofd te kunnen bieden. Desalniettemin is en blijft de Noordzeevis vanwege haar hoge kwaliteit en historie nog steeds de onderscheidende factor voor Nederlandse bedrijven in hun handelsactiviteiten. Noordzeevis is de ogen van Europese viseters nog steeds een synoniem voor lokaal, duurzaam en hoog kwalitatief voedsel aldus de Nederlandse bedrijven.

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Wageningen Economic Research
RAPPORT
2021-001
ISBN 978-94-6395-678-9

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers (5.500 fte) en 12.500 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.
